

Högbo kyrkogård

Kulturhistorisk inventering

Högbo kyrkogård
Sandvikens stad och kommun
Gästrikland
2002–2004

Anneli Borg
Anna-Karin Martinsson
Klara Wirdby

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa i länsmuseets butik, beställa på tfn 026-65 56 35 eller e-post butiken@xlm.se

Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Fax 026-65 56 29
butiken@xlm.se
www.lansmuseetgavleborg.se

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Högbo kyrkogård

Kulturhistorisk inventering

Högbo kyrkogård
Sandvikens stad och kommun
Gästrikland
2002–2004

Rapport 2004:10

Anneli Borg

Anna-Karin Martinsson

Klara Wirdby

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Telefon 026-65 56 00

Fax 026-65 56 29

© Länsmuseet Gävleborg 2004

Utgiven i samarbete med Sandvikens församling

Faktagranskare: Arne Elg

Omslagsbild: Foto från Länsmuseet Gävleborg, Dg 04-0229

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 96.0419

ISSN 0281-3181

Kopiering: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	5
Inledning	6
Metod	6
Inventering	7
Fotografering.....	7
Arkiv	7
Litteratur.....	7
Kyrkogårdens framväxt i Sverige	8
Medeltid	8
1600- och 1700-talens kyrkogård.....	9
1800-talet	10
1900-talet	11
Minneslundar.....	12
Skogskyrkogårdar	13
Lagar	14
Historik	14
Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.	14
Begravningslagen (1990:1144)	15
Skötselråd.....	16
Rengöring av stengravnvårdar.....	16
Lagning av sprickor och flisor.....	16
Underhåll av gjutjärn	17
Underhåll av gravvårdar i trä	17
Inskriptioner, förgyllning och målning	17
Historik.....	18
Högbos historia.....	18
Sandvikens församling.....	19
Högbo kyrkogård	19
Kyrkogårdsbeskrivning	19
Planform	20
Omgärdning	20
Vegetation	21
Byggnader	21
Kvartersvis beskrivning.....	22
Kulturhistoriskt värde och bevarande	24
Bevarandevärda strukturer.....	24
Särskilt bevarandevärda gravvårdar	26
Förteckning över särskilt bevarandevärda gravvårdar	28
Referenser	30

Bilaga. Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

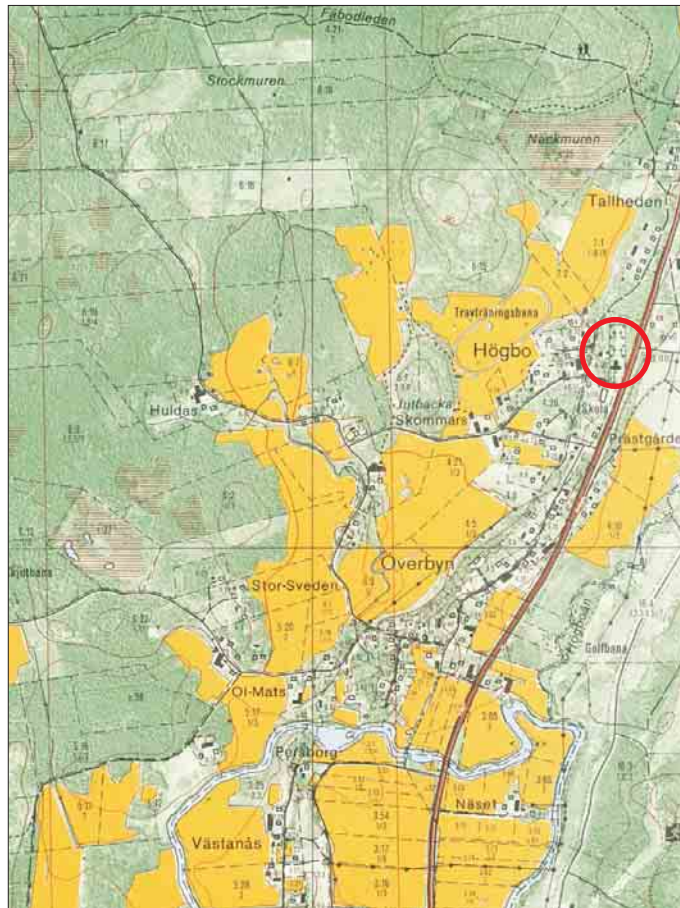

Bild 1. Utdrag ur Gula kartan 13G:48 med inventeringsområdet markerat. Skala 1:20 000.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Sandvikens församling genomfört en kulturhistorisk inventering på Högbo kyrkogård under 2002-2004. Arbetet har utförts av antikvarierna Anneli Borg, Anna-Karin Martinsson och Klara Wirdby. Inventeringen har delvis bekostats genom kyrkoantikvarisk ersättning.

Uppfattningen om hur en kyrkogård ser ut idag, med t.ex. alléer, formklippta träd, gravvårdar i rader och gångsystem, är en relativt ung företeelse. Under medeltiden var kyrkogårdarna gräsbevuxna utan några träd eller planteringar. Gravplatsen omgärdades av en bogårdsmur och kunde även användas som plats för marknader. Djur betade kyrkogårdarna och höll dem öppna. Under senare delen av medeltiden började man gravsätta inne i kyrkorna, då framför allt människor ur de högre stånden.

Under 1600- och 1700-talen förändrades inte kyrkogårdarna så mycket. En författning genomdrevs däremot i början på 1800-talet som krävde ritningar med trädplanteringar och striktare planer och 1815 förbjöds kyrkogårdar inne i städerna. Mot slutet av 1800-talet hade kyrkogårdarna utvecklats till den utformning som vi idag förknippar med en äldre kyrkogård. Under 1900-talets tidigare del tillkom många skogskyrkogårdar som hämtar sin inspiration från den inhemska naturen och sedan mitten av 1900-talet har minneslunden varit en populär gravsättningsform.

Flera lagar reglerar de kulturhistoriska värdena på kyrkogårdarna. Främst reglerar Lag (1988:950) om kulturminnen m.m. hur de kulturhistoriska värden ska behandlas men även Begravningslagen (1990:1144) tar upp kulturhistoriska värden.

Under medeltiden fick invånarna i Högbo ta sig till Ovensjö för att besöka sin kyrka. Kapellet i Västanbyn uppfördes 1622 och flyttades 1777 till nuvarande plats, det blev då Högbo kyrka. Högbo kyrkogård anlades 1838 och 1869 blev Högbo en egen församling. 1935 ändrades församlingens namn från Högbo till Sandvikens församling.

Högbo kyrkogård ligger på en ås som löper i nord-sydlig riktning mellan Sandviken och Ockelbo. Kyrkogården har en rektangulär planform och är indelad i sex kvarter. Kvarter ett och två ligger i söder kring kyrkan och har en något oregelbunden form medan kvarteren norr därom är rektangulära. Kyrkogården omgärdas av en slaggstensmur, gjutjärnsstaket och trästaket i kombination med häck. Runt kyrkogården löper en trädkrans av lönn och gravrader och kvarter avgränsas på vissa delar av olika häckar. I övrigt täcks kyrkogården av gräsytor med gångar av grus och natursten. På kyrkogården ligger Högbo kyrka samt ett bårhus uppfört 1931 av slaggsten och tegel.

Det kulturhistoriska värdet på kyrkogården omfattas till stor del av det som karaktäriserar kyrkogården. Dels finns övergripande strukturer och kvaliteter som karaktäriserar kyrkogården och dels har några särskilt kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar valts ut och de presenteras separat i en bilaga.

De värdefulla strukturer som finns på Högbo kyrkogård är den vegetation och markbeläggning som förekommer, kvartersindelningen som råder samt variationen mellan olika gravvårdar både avseende ålder och utformning. Det är därför viktigt att inte förändra dessa karaktärsdrag. Det är även viktigt att bevara äldre gravvårdar på ursprunglig plats och att anpassa nya gravvårdar efter omgivande avseende materialval, dimension och form.

Tillkomst av nya vårdar på Högbo kyrkogård bör i första hand ske i de kvarter som har många nya vårdar, det vill säga kvarter 3, 4 och 6. I kvarteren

1, 2 och 5 återfinns de flesta äldre gravvårdarna och här ska större krav ställas på anpassning. Höga krav ska även ställas på nya vårdar i kvarterens ytterkanter som idag domineras av större familjegravar från tidigt 1900-tal.

INLEDNING

Länsmuseet Gävleborg har under 2002 och 2003 på uppdrag av Sandvikens församling genomfört en kulturhistorisk inventering på Högbo kyrkogård. Församlingen har sökt och beviljats kyrkoantikvarisk ersättning för att delfinansiera inventeringen. Inventeringen har utförts av antikvarie Anneli Borg, Anna-Karin Martinsson och Klara Wirdby.

Begravningsplatser är kulturhistoriskt intressanta miljöer. De berättar om lokalbefolkningen och lokalhistorien. Gravvårdar och kyrkogårdar uppvisar arkitektoniska strömningar och visar på äldre tiders hantverkskicklighet i detaljer som t.ex. sten- och gjutjärnsarbeten.

Våra kyrkogårdar genomgår samtidigt en ständig förvandling och modernisering för att tillgodose vår tids krav på tillgänglighet, så som handikappanpassning och god arbetsmiljö. Dessa förändringar ska enligt lag göras med hänsyn till de kulturhistoriska värdena. Dagens regelsystem lägger stort ansvar på förvaltarna att vårda och underhålla begravningsplatserna utan att minska eller förvanska de kulturhistoriska värdena. För att underlätta för denna förvaltning krävs kulturhistoriska underlag. Att precisera dessa kulturhistoriska värden och ta fram kulturhistoriska underlag blir kulturmiljövårdens uppgift. Föreliggande inventering och dokumentation är tänkt som ett sådant underlag.

För att underlätta och uppmuntra till att inventeringsarbetet på Sveriges kyrkogårdar kommer till stånd har Riksantikvarieämbetet tagit fram en skrift, *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser*. Denna vägledning har legat till grund för inventeringsarbetet av Högbo Kyrkogård.

METOD

Inventeringen av Högbo kyrkogård är en av tre kyrkogårdsinventeringar som genomförts av Länsmuseet Gävleborg på uppdrag av Sandvikens församling. Samtliga tre inventeringar har genomförts med samma metod. Inventeringens fältarbete gjordes under sommarsäsongerna 2002 och 2003.

Sammanställningen, som gjorts i form av denna rapport, innehåller historik, en beskrivning samt en karaktärisering av kyrkogården. Sammanställningen avslutas med en kulturhistorisk värdering där bevarandevärda strukturer och gravvårdar preciseras. Målsättningen är att den kulturhistoriska värderingen skall ligga till grund för fortsatt vård- och underhållsarbete på kyrkogården.

De gravvårdar som inventerats separat och utpekats som kulturhistoriskt värdefulla redovisas i en bilaga med gravvårdsnummer, fotografi samt eventuell kommentar om värde eller skötselråd.

Inventering

Fältarbetet har utförts i två etapper. I den första etappen inventerades kvarteren var för sig avseende bland annat omgivning, omgärdning, vegetation, planform, gravvårdstyper och gravvårdsmaterial. I den första etappen identifierades de kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna som sedan har inventerats separat.

De gravvårdar som identifierats som kulturhistoriskt värdefulla i den första etappen inventerades separat i etapp två. Inventeringen avser bland annat troligt tillkomstår, stildrag, utformning, beskrivning av gravvårdens omgärdning och ytmaterial samt gravvårds- och inskriptionstyp.

Fotografering

Fotografering har skett med digitalkamera. Det digitala bildmaterialet har fungerat som arbetsmaterial under fältarbetet samt för illustrationer i sammanställningen. De digitala bilderna har förtecknats, bränts på CD och förvaras i Läns museet Gävleborgs bildarkiv.

Kyrkogården har fotodokumenterats i sin helhet avseende omgärdning, struktur, vegetation, gångsystem och byggnader. Varje kvarter har även fotodokumenterats separat. Slutligen har de gravvårdar som inventerats i etapp två fotodokumenterats.

Arkiv

Inventeringen har kompletterats med arkivstudier. Följande arkiv har använts:

- Läns museet Gävleborgs arkiv
- ATA, Antikvariskt Topografiskt Arkiv i Stockholm
- Sandviken kommuns centralarkiv
- Sandvikens församlings arkiv i Västanbyn, Sandviken
- Pastorsexpeditionen i Sandvikens församling

Litteratur

Inför inventeringen av Högbo kyrkogård har tillgänglig litteratur över kyrkogårdar och kyrkogårdsinventeringar studerats. Studerad litteratur och litteraturstudiens syfte kan delas upp i tre delar.

Först har bakgrundskunskap inhämtats om kyrkogårdens historia, vilket sammanställts i rapportens kapitel *Kyrkogårdens framväxt i Sverige*. Här har H. Wadsjö och S. Ambrosianis *Kyrkogårdskonst* och E. Buchts *Kyrkogårdens gröna kulturarv* varit vägledande. M. Westerdahls *Den svenska skogskyrkogården* har givit en bra beskrivning av skogskyrkogårdens framväxt. I informationsmaterialet *Kyrkoantikvarisk ersättning, vård och underhållsplanering. Information till församlingar och samfälligheter om vård av kyrkliga kulturminnen* från Svenska kyrkan finns en sammanfattning över svensk kyrkogårdshistoria som varit användbar. För att hitta en metod för själva inventerings- och fältarbetet har i en andra del olika material studerats. Främst har två källor använts. Dels har de inventeringar som Göteborgs Stadsmuseum genomförde under 1993 fungerat som goda förebilder. Dels har mycket information och kunskap hämtats från riksantikvarieämbetets skrift *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser*. Annan litteratur som behandlar kyrkogårdsinventeringar och som studerats är riksantikvarieämbetets bok *Kyrkogårdens form och miljö* samt ett specialnummer av tidskriften *Kulturmiljövård* (6:1989) om kyrkogårdar, utgiven av riksantik-

varieämbetet. Även inom metodarbetet har ovan nämnda informationsmaterial från Svenska kyrkan om bland annat kyrkoantikvarisk ersättning använts. Läns-museet Gävleborg genomförde 1998 en inventering av Ljusdals kyrkogård som också fungerat som underlag.

Slutligen har församlingens eget utgivna material samt arkivmaterial använts som underlag för sammanställningen av församlingens och kyrkogårdens histo-rik.

KYRKOGÅRDENS FRAMVÄXT I SVERIGE

Den uppfattning vi har av en kyrkogård idag med alléer, trädplaneringar, form-klippta buskar, gångsystem och gravstenar i rader är en relativt ung företeelse. Inte förrän på 1800-talet började man över huvud taget plantera träd och form-klippa buskar på kyrkogårdarna. Under nästan tusen år har istället kyrkogården varit fri från vegetation och utan annan utsmyckning än olika gravmonument i en vildvuxen gräsmatta eller någon slags äng. För att ge en bild av dagens kyr- kogårdars historiska förankring följer en historisk redovisning från medeltiden fram till idag.

Medeltid

Kunskapen om hur medeltidens och stormaktstidens kyrkogårdar såg ut i detalj är fragmentarisk. Den information som finns tillgänglig är idag bevarade kop- parstick, ritningar samt enstaka gravvårdar eller gravbyggnader.

Kristendomen kom genom den katolska kyrkan till Sverige kring år 1000. När kyrkorna skulle anläggas fick tomten för kyrkan skiljas ut från den oskiftade jorden, på samma sätt som bytomterna. Kyrkogården delades ofta upp mellan de olika byarna så att alla fick sin bestämda gravplats. Ända in på 1800-talet fanns denna tradition kvar på många platser, att man begravdes i sin "ättehög".

Bild 2. Trönö gamla kyrka i Hälsingland. Kyrkan och kyrkogården härstammar från medeltiden och här finns även den gamla bogårdsmuren bevarad även om den restaurerats kraftigt.

Den medeltida kyrkogården var gräsbevuxen utan några träd eller planteringar. Kyrkogården var tydligt avgränsad utåt till skydd mot både folk och få samt andra angrepp mot den vigda jorden. Avgränsningen kunde bestå av träbalkar täckta med spåntak eller en mur av sten. Benämningen var då bogårdsmur men blev senare kyrkogårdsmur. Klostrens uppkomst på 1100-talet influerade också kyrkogårdarnas utformning, bl.a. genom att nya växter introducerades så som buxbom.

Under medeltiden användes inte kyrkogården bara som en religiös plats, den fungerade även som en allmän plats där sammankomster av olika slag hölls. T.ex. var det en plats för handel och vissa fall hölls mindre marknader på kyrkogården.

Under medeltiden började även kyrkobyggnaden fungera som begravningsplats, först och främst för personer ur det adligaståndet. Så småningom gavs möjligheten till kungliga personer, högadeln och kyrkans välgörare. Under senmedeltiden öppnades kyrkan som begravningsplats för hela det övre samhällskicket.

1600- och 1700-talens kyrkogård

Under 1600-talet rådde till stor del fortfarande medeltida förhållanden på kyrkogårdarna. Det var en trädfattig plats där djur gick och betade i det höga gräset. Ändå hade redan under reformationen Martin Luther föreslagit att flytta kyrkogårdarna utanför städerna. Luther ville förvandla medeltidens kyrkogård från marknadsplats till en plats för kristlig andakt och begrundan. Gustav Vasa försökte i ett förmaningsbrev 1554 stadga att gravplatserna inte fick förorenas av djur och deras vidrigheter utan att kyrkogårdarna skulle hållas och bevaras på ett kristligt sätt. Samtidigt ingick det gräsbete för kreatur ända fram till 1819 i klockarens löneförmåner. Utifrån detta kan man konstatera att det snarare handlade om en vilja än något som fick något större genomslag.

Större omsorg kom att ägnas åt kyrkorummet med förnäma gravhällar,

Bild 3. Rullbo kyrkogård i Los med Orsa Finnmark anlades så sent som 1865 men uppvisar samma struktur som de äldre kyrkogårdarna.

fristående gravkor eller pompöst inredda gravrum i valv och kamrar. Gemene mans begravningsplats, som alltid varit kyrkogården, blev således förbisedd. De gravvårdar som fanns på kyrkogården var troligen små gräs- eller sedumbevuxna gravkullar eller enkla trävårdar nedstuckna i gräset.

Stormaktstiden medförde ökad handel och krig och nya influenser nådde Sverige. I profana trädgårdar vid slott och herrgårdar började alléer planteras. Under 1600-talets senare del hade den idag så vanliga parklinden introducerats.

Rent praktiskt genomfördes inga omvälvande förändringar på kyrkogårdarna under 1700-talet. Det fördes däremot en livlig diskussion bland de upplysta att något behövde göras för att råda bot på kyrkogårdarnas planlösa utformning, ohälsosamma placering i städerna, okristliga skick och bristande skötsel. Några predikade att de bibliska gravplatserna låg i det fria och inte inne i kyrkobyggnader och att det nuvarande gravskicket var okristligt. I det sammanhanget var även önskan att göra kyrkogården till en plats för andakt viktig. Andra hävdade vikten av estetik genom planerade gångar och alléer för att råda bot på problemen. De synpunkter som vägde tyngst för en förändring var däremot de hygieniska. Att begrava de döda inne i kyrkorna ansågs smittospridande och ohälsosamt. År 1783 förbjöds försäljning av gravar och begravning av lik inne i kyrkorna. De överfulla kyrkogårdarna inne i städerna ansågs även de ohygieniska och sanitärt olämpliga. Enligt samtida dokument låg de dödas ben ännu och vräkte inför allas blickar på de överfulla kyrkogårdarna i städerna.

1800-talet

I början av 1800-talet genomdrevs en författning som krävde ritningar med trädplanteringar och striktare planer på de nya kyrkogårdarna. År 1815 förbjöds begravningar inne i städer och byar, istället skulle nya kyrkogårdar uppföras utanför tätorterna. Dessa bestämmelser kan ses som svar på den debatt som fördes under 1700-talet.

De nya kyrkogårdarna var symmetriskt uppbyggda med gångar, kvarter och

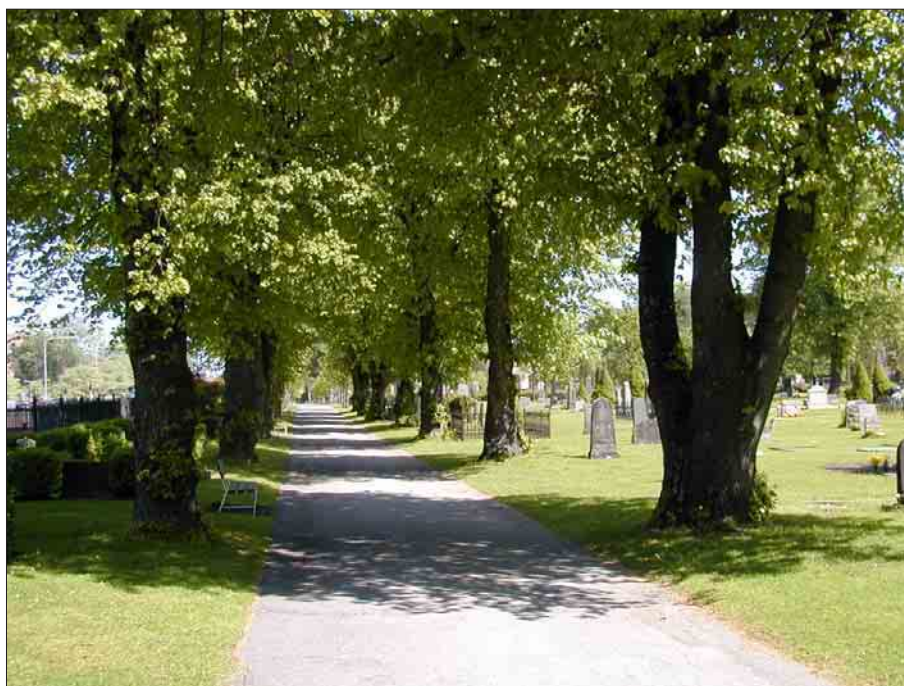

Bild 4. Gamla kyrkogården i Gävle är typisk för de kyrkogårdar som anlades på slutet av 1800-talet med sina symmetriska former i alléer och gångsystem.

Bild 5. Södra kyrkogården i Sandviken är till stor del inspirerad av parkkyrkogården med friare former i träd och buskar.

trädalléer. Trädplaneringarna var ett viktigt inslag. Speciellt på de nyanlagda kyrkogårdarna tillämpades en stram parkkaraktär. Landsortens kyrkogårdar var däremot fortfarande enkla med sparsam vegetation, möjligtvis hade en trädkrans planterats.

Mot slutet av 1800-talet hade kyrkogårdarna utvecklats till den utformning som vi idag förknippar med en äldre kyrkogård. Fler planteringar hade anlagts samt lummiga alléträd, hängträd och vintergröna häckar hade planterats. Nu blomstrade även stenindustrin och gjuteriverksamheten vilket bidrog till att gravvårdarna kunde börja massproduceras. De ofta höga vårdarna i granit, marmor och kalksten samt staket-, urnor- och gjutjärnskors är karaktäristiska för slutet av 1800-talet.

Parallellt med utvecklingen av den strama parkkyrkogården, som även kan kallas kyrkogårdsträdgården, gick en annan utveckling i delvis motsatt riktning. I Europa utvecklades en parkkyrkogård som innebar en större kyrkogård med friare och mer oregelbundna former. Inspirationen hämtades från den engelska parkens friare former och landskap. Den första parkkyrkogården av detta slag anlades i Hamburg 1877. Skogskyrkogården, som i Sverige blev populär från början av 1900-talet kan sägas ha utvecklats från den friare parkkyrkogården.

1900-talet

Det tidiga 1900-talet kännetecknas av en utveckling av det senare 1800-talets kyrkogård. Massproduktionen av gravstenar fortsatte och strängare utformningsbestämmelser ledde till att variationen på kyrkogårdarna till stor del försvann. Även vegetationens utformning blir enklare. Stora gräsmattor med enkla rygghäckar blir vanligt istället för grusgravar och olika häckarrangemang. Träden är dock fortfarande dominerande på kyrkogårdarna. Skogskyrkogårdarna däremot har en variationsrikedom i formspråk och vegetation, trots att gravstenarna liknar de på övriga kyrkogårdar.

Gravkvarteren kring 1950- och 60-talen kännetecknas av just krav på ratio-

Bild 6. På Södra kyrkogården i Sandviken är delar uppbyggda i andan som rådde under mitten av 1900-talet.

nell skötsel och enhetlig utformning. Detta ledde till nästan identiskt lika gravvårdar stående i rad med rygghäckar mellan raderna. Gångar såddes igen för att ingå i den allmänna gräsytan, arbetskrävande häckarrangemang eller kantstenar runt vårdarna togs bort och alléträd gallrades ut.

De senaste årtiondena har de stränga reglerna för gravvårdarnas utformning mjukats upp och ger ett större utrymme för personligt formspråk. Ännu är det dock svårt att värdera det senare 1900-talets utformning av kyrkogårdarna och dess gravvårdar ur kulturhistorisk synpunkt.

Minneslundar

Under 1900-talets senare tid har ett nytt gravskick uppkommit med minneslundar. Eldbegängelse och nedgrävning av aska i mer eller mindre anonym form har däremot lång förhistoria i vårt land. Liknande jordning har skett ända från bronsåldern fram till 1100-talet då Sverige kristnades. Ibland hade graven inget synligt märke alls medan man ibland reste en sten eller en hög på platsen.

Eldbegängelse i vår tids mening har funnits sedan slutet av 1800-talet. I England bildades de första eldbegängelseorganisationerna på 1870-talet. Svenska Eldbegängelseföreningen bildades 1882. Gravskicket att gräva ned eller strö ut aska inom ett gemensamt område i en minneslund har funnits sedan 1958. Det grundas på ett tillägg i den då gällande kungörelsen från 1933 om eldbegängelse. I samband med 1958 års tillägg tillkom även möjligheten att strö ut aska på en plats som inte är begravningsplats.

Minneslunden kan sägas vara en modern form av gemensamhetsgrav. Den avlidnes aska grävs ned eller sprids ut någonstans inom minneslunden för att vara mer anonym. Hela lunden blir då en minnesplats för de anhöriga istället för en specifik gravvård som kräver skötsel eller omvårdnad. Anläggandet av minneslundar kräver däremot omsorgsfull planering för att kännas som värdiga och uppskattade platser för de anhöriga.

Bild 7. Minneslunden på Gamla kyrkogården i Sandviken anlades 1966.

Skogskyrkogårdar

Skogskyrkogårdarna i Sverige har olika uppkomst och tre olika kategorier kan urskiljas. Dels skogskyrkogården med ett samiskt ursprung, dels pest- och kole-rakyrkogårdar som anlades utanför städerna utan arkitektoniska eller långsiktiga ambitioner. Till sist kan man urskilja skogskyrkogårdar som har ett nationalro-mantiskt ursprung och det är dessa som vi främst förknippar med en skogskyr-kogård idag. Denna beskrivning utgår ifrån den senare kategorin.

Som tidigare nämnts växte en annan sorts kyrkogård fram samtidigt som kyrkogårdsträdgården utvecklades på slutet av 1800-talet. Den kallas parkkyrko-gården eller landskapskyrkogården och kan härledas till den engelska parkstilen. Utmärkande för de första anläggningarna var deras karaktär av stads- och fri-luftspark. De bestod av lummiga planteringar utmed svängda gångar och dam-mar med gravar samlade i strödda grupper. Park- och landskapskyrkogårdarna uppkom som en reaktion på de stora och ödsliga gravfält som anlades utanför städerna under 1800-talet.

Vid sekelskiftet växte de romantiska idealen fram och nu hämtades inspira-tion från den inhemska vilda naturen. Den gestaltade kyrkogården som växte fram under denna tid innebar en attitydförändring till naturen. Den fattiga utmarkens tall- och granskog, som i årtusenden betraktats som lite skrämman-de, och betydligt mindre värdefull jämfört med åkern och lövängen, blev nu ett ideal.

Den medvetet gestaltade skogskyrkogården i Sverige härrör från början av 1900-talet. På 1920-talet anlades flertalet skogskyrkogårdar men skogskyrkogår-dens glansperiod inträffade först på 1930- och 40-talen. Troligtvis hör det sam-man med att först då blev ett naturanpassat byggande vanligt där den ursprung-liga vegetationen runt omkring bevarades.

Ännu idag anläggs skogskyrkogårdar i Sverige. Kanske är de så populära på grund av att naturen upplevs som viktig i och invid våra tätorter av miljö- och rekreationsskäl.

LAGAR

I följande kapitel beskrivs de lagar som behandlar vård- och underhåll av begravningsplatser samt de kulturhistoriska värdena på kyrkogården. Kapitlet inleds med en kort historik över hur dagens regelverk utvecklats. Vidare följer en redovisning av de lagar som reglerar kyrkogårdarnas utformning idag.

Historik

Det lagliga skyddet för kyrkor och kyrkliga miljöer går långt tillbaka i vårt land. Den första skyddslagstiftningen för kulturvärden kom redan under stormakts-tiden i och med 1666 års Fornvårdsplakat. Landshövdingarna och domkapitlen kom att från år 1746 kontrollera kyrkobyggandet och från 1759 krävdes Kungl. Maj:ts godkännande av ritningar till kyrkor. Överintendenten hade det fackmässiga ansvaret för kyrkobyggandet vilket från 1817 övergick till överintendentsämbetet. Överintendentsämbetet ombildades 1917 till Kungl. Byggnadsstyrelsen.

År 1920 tillkom en kungörelse rörande det offentliga byggnadsväsendet vilken medförde att statlig prövning krävdes även för begravningsplatser. Kungl. Byggnadsstyrelsen omorganiserades 1967 och prövningen av kyrkobyggnader och begravningsplatser överfördes till riksantikvarieämbetet. Prövningen decentraliserades 1967 till länsstyrelserna.

1989 års författningsändring innebär att det läggs större ansvar på själva pastoraten för utformningen av kyrkogården. Viss prövning sker hos byggnadsnämnden och länsstyrelsens prövning begränsas till kulturmiljövårdens intressen.

Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.

I fjärde kapitlet i Lagen om kulturminnen m.m. regleras bestämmelserna om de kyrkliga kulturvärdena. Kapitlet har tre avsnitt som omfattar kyrkobyggnader och kyrkotomter, kyrkliga inventarier samt begravningsplatser. Endast kyrkor och kyrkogårdar anlagda före 1940 står under statlig tillsyn men lagstiftningen kan omfatta även yngre kyrkor och kyrkogårdar efter beslut av riksantikvarieämbetet. Den statliga tillsynen ska endast omfatta de kulturhistoriska värdena. Till de kulturhistoriska värdena räknas även konstnärliga värden.

I kapitlets tredje avsnitt rörande begravningsplatser sägs i 11 §:

”I värden av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.”

Vidare lyder 13 §:

”För begravningsplatser som är anlagda före 1940 krävs tillstånd av länsstyrelsen – för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen, – för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.”

Med väsentlig ändring omfattas bl.a.

- ändring av hägnad,
- ändring av material eller färgsättning av anordning inom begravningsplatsen,

- ändring av konstnärlig utsmyckning på begravningsplatsen,
- ändring av vegetationens arkitektoniska och rumsskapande karaktär,
- större ändringar av gravkvarter och vägsystem,
- åtgärder som i sig själva inte är väsentliga men som får betydelse för anläggningens helhetsverkan om de upprepas såsom borttagande av gravramar, staket och dylikt kring gravplatser, samt
- ändring av belysning.

Fjärde kapitlets andra del om kyrkliga inventarier berör delvis även kyrkogårdarna. 6 § lyder:

”Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl.”

I samma kapitel reglerar 7–10 §§ att det för avyttring, reparation, ändring, flyttning m.m. av sådana inventarier krävs tillstånd av Länsstyrelsen. Här regleras även bestämmelser om förteckning över kyrkliga inventarier. De kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna kan betecknas som kyrkliga inventarier och därmed tas upp i inventarieförteckningen.

Begravningslagen (1990:1144)

I begravningslagen finns några paragrafer i 7:e kapitlet som kan komma att beröra de kulturhistoriska värdena. 25 § inleder avsnittet om gravanordningar m.m. och lyder:

”Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.”

Vidare säger 26 §:

”Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.”

Med stöd av 25–26 §§ kan gravvårdarnas utformning styras för att anpassas till de kulturhistoriska värdena på kyrkogården, då det ingår i god gravkultur. De kulturhistoriska värdena och riktlinjer för anpassning ska vara tydligt formulerade.

Slutligen lyder 37 § i avsnittet om gravrättens upphörande:

*”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen.
Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats.”*

Målet är att bevara kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar på ursprunglig plats för att inte det historiska sammanhanget ska gå förlorat. Endast i undantagsfall bör man ställa upp vårdarna på annan plats på kyrkogården.

SKÖTSELRÅD

För att underlätta vårdarbetet med gravvårdar ges några generella riktlinjer över hur olika material kan underhållas och skador åtgärdas. Det viktigaste är att vårdinsatserna inte får skada gravvården. Gravvården ska heller inte se ny ut efter vårdinsatser utan patinan har ett kulturhistoriskt värde i sig. Beskrivningen utgår ifrån de gravvårdsmaterial och skador som generellt förekommer på Högbo kyrkogård.

För vissa gravvårdar krävs mer komplicerade åtgärder där konservator bör anlitas. I de fall då det är nödvändigt preciseras det i förteckningen över kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar som ligger som bilaga till rapporten.

Riksantikvarieämbetet kan även ge råd om vård- och konservatorsarbeten på kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar och ordnar så kallade pastoratskurser i vårdfrågor.

Rengöring av stengravvårdar

Vid rengöring av all sorts sten bör traditionella rengöringsmedel undvikas då de ofta innehåller ämnen som bildar skadliga salter. Jord och smuts kan normalt avlägsnas med ljummet vatten. Om nedsmutsningen är så kraftig att rengöringsmedel är nödvändigt bör man välja ett medel som är biologiskt nedbrytbart och med neutralt pH-värde.

I skuggiga och fuktiga lägen blir ofta stenen grön av alger som växer på stenen. Algerna kan även ha en röd ton. Lavar vill gärna ha något torrare betingelser och de växer långsammare. Lavar kan i vissa fall vara skyddande för stenen och bör då inte avlägsnas trots att de kan tyckas vara estetiskt störande. I andra fall bryter däremot lavar ned stenen, dels genom att de håller stenen fuktig och dels för att lavarnas rötter (hyferna) tränger in i stenen och bidrar till vittring.

Alger och lavar tas bort genom borstning med mjuk stålborste sedan laven eller mossan indränkts i ljummet vatten. Indränkning i vatten gör det lättare att avlägsna växtligheten. Helst bör fuktningen ske kontinuerligt under flera timmar för att få riktig verkan. Lavar är lättast att avlägsna under vår och höst, organismerna är mest och aktiva då och följaktligen mer sårbara. Rengöring med vatten bör undvikas vid risk för frost för att förhindra frostsprängning.

Ofta förekommer rester av stearin på gravvårdarna i samband med utsättning av marschaller eller ljus. Stearinet bör först skrapas bort med ett oskarpt verktyg och därefter avlägsnas med lacknafta och/eller trikloretylen (Tri).

Lagning av sprickor och flisor

Äldre gravvårdar kan ha lagningar utförda i cement som kan orsaka saltutfällningar och ge sprickor och spjälkningar i stenen. Lagning bör istället ske med ett bruk som är svagare än materialet som ska lagas. Cementlagningar bör om möjligt avlägsnas och ersättas av ett reversibelt lagningsbruk, t.ex. ”Stentekniks” lagningsbruk. Liknande åtgärder ska utföras av erfaren fackman.

Insatta järndubbar i framför allt socklar kan också orsaka sprickor och spjälkningar i stenen. Det beror på att järnet utvidgas vid rostning. Befintliga järndubbar som skadar stenen och inte kan bytas ut bör rostskyddsbehandlas. Montering av nya stenar på fundament bör ske med rostfri dubb.

Avslagna mindre flisor kan limmas med stenlim. Riksantikvarieämbetet rekommenderar ett polyesterhartslim. Vid arbete med bruk och lim får ej frostrisk förekomma.

Bild 8. Sprickor på grund av rostande järndubb.

Bild 9. Rostigt gjutjärn i behov av underhåll.

Underhåll av gjutjärn

Rost är den vanligaste skadan på gjutjärn. Sprickor förekommer också på framför allt gjutjärnsstaket. Rosten borstas bort med stålborste. Rostskyddsgrundning görs med linoljebaserad blymönjefärg och järnet strykes därefter två gånger med mager äkta linoljefärg. Den äkta blymönjefärgen ger bästa rostskyddet och får användas av företag och förvaltningar för att vårda objekt med kulturhistoriskt värde.

Rostskyddsbehandling upprepas vid behov. Beroende på klimat m.m. kan tidsintervallerna variera men vart tionde år kan tjäna som ett riktmärke.

Trasiga och/eller spruckna gjutjärnsstaket kan svetsas. Det kräver hantverkare med erfarenhet av gjutjärnssvetsning. Man kan även nita eller skruva ihop gjutjärn, vilket är det traditionella sättet att lag gjutjärn.

Underhåll av gravvårdar i trä

Träet ska vårdas till att hålla så länge som möjligt vilket innebär att behandla det som man behandlar trä utomhus. Genom att måla vårdarna när färgen flagnar eller träet torkat ut förlängs livslängden avsevärt. Man bör hålla sig till den färg som ursprungligen använts och de äldre träkorsen var oftast målade med linoljefärg.

Inskriptioner, förgyllning och målning

Vissa gravvårdar har ursprungligen haft förgyllning eller målade. Dessa kan på ett försiktigt sätt förnyas om det är nödvändigt och på tidigare förgyllningar kan omförgyllning med bladguld behöva göras. Innan åtgärd påbörjas är det viktigt att det finns belagt att vårdan varit förgylld eller målade tidigare så att man inte förvanskar historien. Omförgyllningar eller ommålningar av inskriptioner ska utföras av utbildad fackman, t.ex. konservator.

HISTORIK

För att ge en bild av hur gravsättningstraditionen sett ut i Sandvikens församling redovisas en historik om hela Sandvikens församling. Sandvikens församling hette tidigare Högbo församling med Högbo kyrka som församlingskyrka.

Högbos historia

I Högbo har troligtvis bebyggelse funnits sedan tidig medeltid. Högbo hörde då till Ovansjö och man kan anta att de gräsrika och odlingsbara markerna vid Jädraån och Lillån användes som fäbodmark. Så småningom etablerade sig fast bosättning i Högbo och genom tillgången på järnmalm, stora skogar och vattenkraft ur Lillån började järnhantering bedrivas. Vid slutet av 1500-talet fanns det två byar vid Jädraåns nedre lopp, Västanbyn och Östanbyn samt en by kring Lillån, Överbyn.

År 1659 bildades Högbo bruk vars verksamhet baserades på stångjärnssmidet. När ägaren Daniel Tilas avled 1697 köptes Högbo av släkten Bröms, först ägdes det av Elisabeth Bröms men övergick kring sekelskiftet 1700 till systemen Catharina Bröms. Catharina Bröms, även känd som "Nådig Frun på Wij", var en skicklig och kallsinnad affärskvinna och hade stort inflytande på järnhanteringen i Gästrikland vid denna tid. I slutet av 1720-talet gifte sig Catharina Bröms dotter, Catharina Cederström, med karolinen Hans Hierta. Genom hustruns arv blev således Hierta ägare till Högbo bruk. Paret lät uppföra Högbo herrgård som stod inflyttningsklar 1738 och blev de första ägarna som bosatte sig på platsen. Högbo blomstrade under denna period.

Under medeltiden fanns varken präst eller kyrka i Högbo utan församlingsborna fick vandra de två milen genom skogen till Ovansjö kyrka. År 1622 uppfördes dock ett kapell i Västanbyn, ungefär på den plats där godtemplarhuset ligger idag. Gudstjänst hölls där var tredje söndag samt några högtidsdagar av prästerna i Ovansjö.

År 1777 togs det lilla kapellet i Västanbyn ned och flyttades upp till Över-

Bild 10. Högbo kyrka

byn. Orsaken var att den största delen av befolkningen bodde i socknens norra del, vid bruket, däribland brukspatronen själv. Flytten motiverades även med att det kunde förväntas att herrskapet på bruket skulle ge generösare kollekt om kyrkan flyttades. Kyrkan uppfördes på grusåsen där den står än idag och det beslutades att en kapellpredikant skulle vara anställd vid kyrkan och att gudstjänst skulle hållas varje söndag. År 1838 fick Högbo en egen kyrkogård norr om kyrkan.

Högboborna tyckte att det var högst orättvist att de skulle bidra till avlöning av präst och underhåll av kyrkan i Ovansjö när de hade en egen kyrka och präst att svara för. År 1869 beslutades att Högbo skulle bli en egen församling.

Sandvikens församling

Genom bildandet av Sandvikens Jernverk 1862 växte det fram ett nytt samhälle söder om det sedan långt tidigare etablerade Högbo. För dessa invånare var det ett stort företag att ta sig till kyrkan som låg i Högbo. Vägen mellan Sandviken och Högbo var relativt svårframkomlig och det hörde inte till vanligheterna att järnverksarbetare hade tillgång till häst. I brist på gudstjänstlokal samlades många familjer i hemmen till gemensam andakt. Olika religiösa rörelser fann sin väg till Sandviken vid slutet av 1800-talet och de olika friförsamlingarna uppförde efter hand sina egna bönhus och kyrkor.

Genom en överenskommelse kunde Lutherska Missionsföreningens bönhus användas även som prediklokal för prästerskapet från år 1881. Nästföljande år fick Sandviken en egen präst. Vid en kyrkstämman år 1896 beslutades att Sandvikens kyrka skulle bli församlingens huvudkyrka. År 1929 började den nuvarande kyrkan byggas efter ritningar av professor Israel Wahlman. År 1935 ändrades församlingens namn från Högbo församling till Sandvikens församling.

Högbo kyrkogård

Den äldsta kyrkogården i Sandvikens församling är Högbo kyrkogård som anlades 1838. Den första utvidgningen skedde 1865. År 1876 utvidgades kyrkogården till nästan sin dubbla storlek mot norr och öster och blev då 150 alnar lång och 65 alnar bred. Det nya området som togs i bruk planades ut så att det hade samma höjd som befintlig kyrkogård. Den nya inhägnaden förseddes med slaggtegelmur på södra gaveln medan östra långsidans plank ställdes på grundstenar som man sedan dolde genom att lägga upp fyllning och så gräs. Marken och således hela finansieringen skänktes av Brukspatron August Lundeberg på Högbo bruk.

År 1906 skedde ytterligare en utvidgning mot söder och 1931 uppfördes ett bårhus i väster strax utanför kyrkogårdsområdet. 1967 skedde en omläggning av kyrkogårdens norra del. Gravområden och gångar schaktades ur och ny matjord påfördes. Gångar av sandsten lades och kantlister av betong tillkom. Nya häckar planterades och gravstenarna justerades.

KYRKOGÅRDSBESKRIVNING

För att skapa en bild av Högbo kyrkogårds struktur och gestaltning ges en beskrivning av olika komponenter så som planform, kvarterstruktur, omgärdning m.m.

Planform

Kyrkogården i Högbo har en rektangulär planform och sträcker sig från norr till söder. Kvartersindelningen är enkel och tydlig med sex kvarter. Kyrkogården kan delas upp i två delar. Runt kyrkan i söder finns två kvarter, nr 1 och 2, och norr om kyrkan fyra stycken, nr 3-6. Kvarteren vid kyrkan har en friare utformning. Öster om kyrkobyggnaden finns ett kilformat område och söder om kyrkan ett område som sträcker sig med en smal remsa upp längs den västra långsidan.

Området norr om kyrkan har en rektangulär form med de fyra kvarteren som är lika stora. I kvarter 3-6 längs ytterkanterna finns främst äldre större stående familjegravvårdar. Gravvårdarna i kvarteren är av varierande utformning och ålder i parallella rader i öst-västlig eller nord-sydlig riktning. Många av vårdarna har titeln hemmansägare.

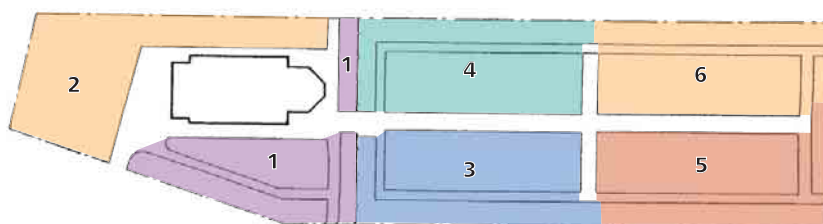

Bild 11. Översiktskarta Högbo kyrkogård.

Bild 12. Slaggstensmur, gjutjärnsstaket och trästaket som omgärdar kyrkan.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas av en trädkrans av lönn, utom mot norr där en anläggning för friluftsgudstjänst finns och tallskogen sedan tar vid. Kvarteren 1 och 2 vid kyrkan omgärdas mot öster och söder av ett gjutjärnsstaket som står på en låg mur av slaggsten i kombination med en häck och en trädkrans. Mot öster och norr finns en slaggstensmur. Kyrkogårdens norra del kringgärdas av ett trästaket i kombination med en häck och en trädkrans.

Vegetation

De största ytorna på kyrkogården täcks av anlagda gräsytor mellan gångar av grus och natursten. Måbärshäckar som avgränsar raderna med gravvårdar finns i kvarter 3–6. Trästaketet, järnstaketet och slaggstensmuren kompletteras delvis med häckar av måbär, spirea och caragan samt en trädkrans av lönn. En gravvård i det tredje kvarteret är omgärdad av en måbärshäck. Kvarter 1 har nyplanterade lindar mot kyrkan i väster samt mot norr. I minneslunden finns rabatter med utplanteringsväxter samt en storvuxen lövbuske planterad.

Byggnader

På Högbo kyrkogård ligger dels Högbo kyrka samt ett bårhus. Nedan följer en beskrivning av dessa byggnader. Eftersom Högbo kyrkogård anlades före 1940 omfattas den av 4 kapitlet, 13 § i kulturminneslagen vilket innebär att alla byggnader på kyrkogården är skyddade och vid rivning, ombyggnad eller annan förändring krävs tillstånd från Länsstyrelsen.

Kyrkobeskrivning

Kapellet stod tidigare i Västanbyn där det uppfördes 1622. År 1977 flyttades kapellet till nuvarande plats. Det timrade 1700-talskapellet består av ett rektangulärt långhus med en vidbyggd tresidigt avslutad sakristia i öster. Långhuset täcks av ett mansardtak och sakristian av ett valmat sadeltak. Tornet i väster uppfördes 1824 och vid en genomgripande restaurering 1949 fick tornet tillbyggnader i norr och söder. Kapellet har genomgått förändringar såväl exteriört som interiört. Kapellet är klätt med stående locklistpanel som vitmålades 1874. Fönsteröppningarna är rektangulära och samtliga byggnadskroppar har plåttäckta takfall. Tornhuven fick sitt nuvarande utseende 1914.

Bårhuset

Bårhuset vid Högbo kyrka stod färdigt 1931. Byggnaden ritades av byggnadsingenjör Johan Larsson i Sandviken och är uppförd av slaggsten och tegel och inrymmer likkällare och svepningsrum. Byggnaden är i klassiserande stil och entrépartiet markeras med ett tympanonfält som bärs upp av pelare. Tympanonfältet har en sandstensplatta med inskriptionen ”Jesus sade Jag är uppståndelsen och livet. Den som tror på mig, han lever om han än dör”.

Bild 13. Personalbyggnaden och bårhuset i Högbo.

Kvartersvis beskrivning

För att få en förståelse av hur Högbo kyrkogård är uppbyggd följer nedan en beskrivning av varje kvarter.

Kvarter 1

Kvarter 1 ligger öster om kyrkan. Kvarteret är kilformat och mittenpartiet består av ett urngravsområde med liggande gravvårdar i sten och några enstaka järnkors från 1900-talets andra hälft. Längs den östra och norra kanten finns något äldre stenar av varierande utformning. Kyrkogården avgränsas mot landsvägen i öster av ett svartmålat gjutjärnsstaket tillsammans med en häck och en trädkrans av lönn. Mot den äldre kyrkogårdsdelen i norr finns en slaggstensmur. Kvarteret omgärdas av grusgångar. En nord-sydlig gång som skär kvarteret är täckt av cementplattor. Mot kyrkan i väster och mot norr finns nyplanterade lindar.

Kvarter 2

Kvarter 2 är beläget söder om kyrkan och anlades 1906. Kvarteret är helt grästäckt och genomkorsas inte av några gångar. Gravvårdarna är av varierande utformning, både liggande och stående, och är främst från 1900-talets första decennier. Kvarteret fortsätter med en smal remsa upp efter kyrkans västra sida. Där finns flera äldre gjutjärnkors och gravvårdar i sten som är ditflyttad från den övriga kyrkogården. Mot landsvägen i öster samt mot söder finns gjutjärnsstaket. Skogspartiet i väster samt mot kvarteret i norr avgränsas med en slaggstensmur samt en trädkrans av lönn.

Kvarter 3

Kvarter 3 är ett av de äldsta på kyrkogården. Det är beläget nordöst om kyrkan och har sin yttre gräns mot landsvägen som avgränsas med trästaket, häck samt trädkrans. I kvarteret finns två gångar av plattor i röd sandsten som i norr binds samman med kvarter 5. I kvarterets södra del finns urngravar i nord-sydlig riktning, som främst är från slutet av 1900-talet. Raderna avgränsas med formklippta häckar. Kvarterets norra del har inga gravvårdar. Längs den östra kanten

Bild 14. Kvarter 1 från söder.

Bild 15. Kvarter 2, södra delen från norr.

Bild 16. Kvarter 3 från norr.

Bild 17. Kvarter 4 från söder.

Bild 18. Kvarter 5 från söder.

finns främst stående stenar från tidigt 1900-tal som ligger i öst-västlig riktning. Kvarteret har en gravvård omgärdad av järnstaket, en omgärdad av en formklippt häck samt en med järnstaket på stenstolpar.

Kvarter 4

Kvarter 4 är ett av de äldsta på kyrkogården. Gångar av röd sandsten finns i kvarteret. Mot väster finns en skogsbacke som avgränsas med trästaket, häck samt trädkrans av lönn. I söder finns kyrkobyggnaden och i norr och öster gravkvarter. Längs kvarterets ytterkanter i väster och söder finns äldre stenar från 1900-talets början. I kvarterets mitt finns stenar av varierande utformning från 1900-talets början fram till idag och raderna avgränsas med formklippta häckar.

Kvarter 5

Två parallella gångar av röd natursten löper i nord-sydlig och öst-västlig riktning. I norr finns ett skogsparti med en plats för friluftsgudstjänster, i öster landsvägen och i söder och västra gravkvarter. I ytterkanten finns främst gravvårdar från tidigt 1900-tal. I kvarterets mitt är vårdarna främst från 1900-talets mitt och endast ett fåtal nya vårdar finns i kvarteret. Gravvårdsraderna avgränsas med formklippta häckar. I kvarterets södra del finns minneslunden som omgärdas av en häck. I öster finns en trädkrans av lönn.

Kvarter 6

I väster finns en skogsbacke och i norr en plats för friluftsgudstjänster, i söder och öster finns gravkvarter. I ytterkant avgränsas kvarteret med ett trästaket, en häck och en trädkrans. Gravvårdarna i kvarteret är av varierande utformning från sent 1800-tal fram till idag. Några utmärkande vårdar är i art-deco stil. Ett gjutjärnskors från 1879 finns på sin ursprungliga plats längst norrut i kvarteret.

I kvarteren finns fasta bänkar med stöd av gjuten sten med träsits samt lösa bänkar som sätts ut säsongvis. Längs mittgången som skär den norra delen av kyrkogården i nord-sydlig riktning finns lyktstolpar med runda glaskupor.

Bild 19. Minneslund.

Bild 20. Kvarter 6 från norr.

KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH BEVARANDE

Som utgångspunkt för bevarandet av Högbo kyrkogård har Läns museet tagit fram en kulturhistorisk värdering av denna. Följande kapitel har delats upp i två delar där den första delen tar upp övergripande strukturer som karaktäriserar kyrkogården och ska bevaras medan den andra delen behandlar specifika gravvårdar som utpekats som särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

Ytterligare bestämmelser för hur gravvårdar ska utformas och placeras finns i församlingens egna gravvårdsbestämmelser.

Bevarandevärda strukturer

Nedan följer en sammanfattning av de övergripande strukturer, enskilda konstverk samt övriga karaktärsdrag som av Läns museet Gävleborg bedömts som bevarandevärda ur kulturhistorisk synvinkel. För att inte minska det kulturhistoriska värdet ska dessa strukturer och karaktärsdrag bevaras. Särskilt utvalda gravvårdar behandlas separat i följande kapitel.

Bevarandevärda delar

De komponenter som karaktäriserar Högbo kyrkogård är viktiga för det kulturhistoriska värdet och omfattas av följande:

- Trädkrans av lönn.
- Järnstaket
- Trästaket
- Grusgångar
- Stenbelagda gångar i natursten och konststen.
- Kyrkogårdens struktur med radernas placering, en rad som löper längs kvarterens ytterkant och rader inom kvarteren som avgränsas med häckar.
- Äldre gravvårdar på ursprunglig plats.

Kvarter, allmänt

Gemensamt för samtliga kvarter med äldre gravvårdar är att eventuellt nytillkomna vårdar ska vara av samma karaktär som de omkringliggande. Det är värdefullt för upplevelsen av kyrkogården att äldre gravvårdar i så stor utsträckning som möjligt bevaras på sin ursprungliga plats. Detta borde vara möjligt då ingen platsbrist råder på kyrkogården. I första hand kan en förtätning av befintliga kvarter ske innan gravvårdar tas bort. Det är av stor vikt för upplevelsen av kyrkogården att äldre gravvårdar finns bevarade samtidigt som nya vårdar kommer till.

På Högbo kyrkogård rekommenderar Läns museet inte att man återanvänder stenar. Högbo är en relativt liten kyrkogård och varje gravvård får en ganska personlig prägel. Möjligheten att återanvända stenar är lämpligare när det finns en större homogen struktur där kanske inte en sten skiljer sig så mycket från en annan. På Högbo finns inte någon sådan tydlig struktur, mer än i vissa mindre delar. För att inte förstöra tydligheten i hur olika gravskick sett ut under olika tider rekommenderar Läns museet därför inte återanvändning av stenar.

Idag finns inte så många vårdar med yrkestitlar bevarade. Äldre material visar på att det på Högbos kyrkogård funnits många vårdar med yrkestitlar både som knyter an till järnhanteringen men även till andra yrken. De vårdar med titlar som idag finns är övervägande hemmansägare.

För att bevara karaktären på kyrkogården ska man tänka på följande vid eventuell förändring:

- Tillkomst av nya gravvårdar i första hand ska ske i de kvarter som idag har många nya vårdar, det vill säga kvarter 3, 4 och 6.
- I kvarteren 1, 2 och 5 ska större krav ställas på anpassning i utformning av nya vårdar.
- Höga krav ska även ställas på vårdar vid en förtätning av kvarterens ytterkanter som idag domineras av större familjegravar från tidigt 1900-tal.
- Vårdar med titlar är viktiga för kyrkogården och bör bevaras i så stor utsträckning som möjligt.

Kvarter 1

Kvarter 1 vid kyrkan innehåller gravvårdar av enkel karaktär. Mittpartiet i kvarteret består av liggande stenar med undantag för något kors i järn. För att bevara karaktären i kvarteret ska man tänka på följande vid eventuell förändring:

- I mittpartiet av kvarteret ska bara liggande stenar av samma karaktär som de omkringliggande även i fortsättningen förekomma, dvs liggande gravvårdar med samma former, materialval och dimensioner som befintliga.
- Borttagande av gravvårdar ska övervägas noggrant.

Kvarter 2

På området utanför kyrkporten i söder finns det vårdar från tidigt 1900-tal. Här finns små enkelt utformade vårdar blandade med familjegravar. På den smala remsan längs västra kyrkoväggen finns flyttade äldre gravvårdar från den övriga kyrkogården. Här finns ett flertal gjutjärnskors från 1840-1880-talen tillsammans med stenvårdar från 1900-talets första decennier. Det är en fin inramning av kyrkan och skapar en atmosfär som ska bevaras. För att bevara karaktären i kvarteret ska man tänka på följande vid eventuell förändring:

- Nya vårdar bör så långt det är möjligt undvikas inom kvarteret.
- Vid eventuell tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas noga till de äldre avseende former, materialval och dimensioner.
- Borttagande av gravvårdar får inte ske.

Kvarter 3

Kvarteret är ett av kyrkogårdens äldsta och här finns tre vårdar med inhängning som är särskilt bevarandevärda. Längs kvarterets östra kant finns äldre, främst större familjegravar. För att bevara karaktären i kvarteret ska man tänka på följande vid eventuell förändring:

- Strukturen med vårdar längs ytterkanten och rader åtskilda med häckar inom kvarteret bevaras.
- De äldre större familjegravarna längs kvarterets östra kant bevaras.
- Förtätning kan ske där det finns tomma gravvårdar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas till de omkringliggande avseende former, materialval och dimensioner.
- Borttagande av gravvårdar ska så långt det är möjligt undvikas.

Kvarter 4

Kyrkogårdens äldsta gravvård i sten från 1872 finns här och finns upptagen separat på gravvårdsbilagan. För att bevara karaktären i kvarteret ska man tänka på följande vid eventuell förändring:

- Strukturen med äldre större vårdar längs den västra ytterkanten och rader

- åtskilda genom häckar inom kvarteret bevaras.
- Förtätning kan ske där det finns tomma gravvårdar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas till de omkringliggande avseende former, materialval och dimensioner.
- Borttagande av gravvårdar ska så långt det är möjligt undvikas.

Kvarter 5

En rad med enhetliga gravvårdar från 1950- och -60 talen (nr 064-072) finns inom kvarteret och tas upp separat i gravvårdsbilagan. För att bevara karaktären i kvarteret ska man tänka på följande vid eventuell förändring:

- Strukturen med äldre större vårdar längs den östra ytterkanten och rader åtskilda genom häckar inom kvarteret bevaras.
- Förtätning kan ske där det finns tomma gravvårdar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas noga till de äldre avseende former, materialval och dimensioner.
- Borttagande av gravvårdar ska så långt det är möjligt undvikas.

Kvarter 6

Längs ytterkanten finns äldre vårdar från slutet av 1800-talet och framåt och här finns ett äldre gjutjärnskors på ursprunglig plats. Dessa finns upptagna separat på gravvårdsbilagan. För att bevara karaktären i kvarteret ska man tänka på följande vid eventuell förändring:

- Strukturen med äldre större vårdar längs den västra ytterkanten och rader åtskilda genom häckar inom kvarteret bevaras.
- Förtätning kan ske där det finns tomma gravvårdar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas noga till de omkringliggande avseende former, materialval och dimensioner.
- Borttagande av gravvårdar ska så långt det är möjligt undvikas.

Särskilt bevarandevärda gravvårdar

Ett urval har gjorts av gravvårdar med så högt kulturhistoriskt värde att de ska bevaras helt intakta. Varje sådan gravvård finns upptagen på gravvårdsbilagan sist i rapporten med foto, urvalskriterium och karaktäristik. Urvalet på Högbos kyrkogård har koncentrerats på att bevara kyrkogårdens ursprungliga karaktär och för att de olika tidsepokerna från de äldsta vårdarna fram till mitten av 1900-talet ska vara representerade. De tidigaste gravarna är särskilt betydelsefulla för att förstå kontinuiteten och för att betona Högbos historia.

Inventeringen av de enskilda vårdarna måste betraktas som ett levande dokument och med jämna mellanrum uppdateras.

Urvalskriterier

Följande urvalskriterier, som bland annat använts vid kyrkogårdsinventeringarna inom Göteborgs kyrkogårdsförvaltning, har använts i arbetet med att peka ut de särskilt bevarandevärda gravvårdarna.

- Alla gravvårdar före 1870
- Alla gravvårdar med järndetaljer
- Gravvårdar med speciell konstnärlig utformning
- Gravvårdar hotade inom snar framtid
- Gravvårdar med tidstypiska drag
- Gravplatser av person- eller lokalhistoriskt intresse

Urvalet på de olika kyrkogårdarna i Sandvikens församling har skett utifrån de enskilda kyrkogårdarnas speciella förutsättningar. De är av så skilda karaktärer att samma urvalskriterier inte kan användas för de tre kyrkogårdarna. Urvalet på de olika kyrkogårdarna i Sandvikens församling har skett utifrån de enskilda kyrkogårdarnas speciella förutsättningar. Nedan följer en förklaring.

Gravvårdar före 1870

Den första delen av kyrkogården i Högbo anlades 1838. Trots det finns endast en vård bevarad från tiden före 1870, ett järnkors från 1844. Den första punkten faller därför bort i denna inventering. Urvalet har i stället koncentrerats på att bevara kyrkogårdens ursprungliga karaktär och då är de äldsta gravarna särskilt betydelsefulla.

Gravvårdar med järndetaljer

I urvalet har inte alla gravar med järndetaljer tagits med. En del moderna vårdar har järndetaljer men detta har inte ansetts vara ett eget fristående kriterium för att motivera ett kulturhistoriskt värde. I stället har de äldsta gravvårdarna med kors i järn eller gjutjärn samt gravvårdar med omgärdningar av gjutjärn eller järn valts ut i denna inventering.

Speciell konstnärlig utformning

Kriteriet speciell konstnärlig utformning inkluderar både gravvårdar med hantverksmässigt utförande och katalogstenar med en för kyrkogården ovanlig form. Detta kriterium är alltså inte synonymt med en hög konstnärlig kvalitet och form.

Tidstypisk utformning

I inventeringen har ett relativt stort antal stenar valts ut som tidstypiska. Gravvårdar som ursprungligen restes när kyrkogårdsdelen togs i bruk eller det äldsta på området har prioriterats vid detta urval. Detta gör att ett fåtal stenar från 1900-talets senare del utpekats som tidstypiska. Det är dock viktigt att påtala att dessa senare gravvårdar inte saknar kulturhistoriskt värde och att de bör kunna pekas ut vid framtida inventeringar. Syftet är här att belysa variationen i stil inom samma tidsperiod och även att visa att utformningen av en gravvård var beroende av vilka ekonomiska resurser som stod till buds.

Gravplatser av person- eller lokalhistoriskt intresse

Av de utvalda gravvårdarna är endast ett fåtal utvalda genom det person- och lokalhistoriska kriteriet. Om en djupare forskning av t.ex. hembygdsförening eller annan förening med god lokalkännedom genomförs kan med största sannolikhet fler vårdar pekas ut med detta som grund.

Yrkestitlar på gravvårdarna ger mycket information om samhällets näringar vid olika tidpunkter i historien. Yrken kommer och går då samhället förändras och titlar som finns på kyrkogården i Högbo förekommer inte längre. En annan aspekt är att yrkena talar om klasstillhörighet och social status. Det kan därför vara av stort intresse att uppgifter om yrke och år dokumenteras. Om gravvården för övrigt inte har ett sådant kulturhistoriskt värde att den bör bevaras i sin helhet bör uppgifterna enkelt dokumenteras i ett register om gravvården måste plockas bort.

Förteckning över särskilt bevarandevärda gravvårdar

Kvarter 1

Gravnr	Inskription	Årtal	Urvalskriterium
012	O. F. Erikssons och Riksspelemannen Arne Jansas familjegrav	1949	Personhistoriskt intresse
014	E. Sandbergs familjegrav	1949	Tidstypiska drag
022	Syskonen Per-Olov o. Beda Persson, Karolina Westin	1952	Tidstypiska drag
101-103	Joh. Calssons familjegrav	1932	Tidstypiska drag
107-109	Skräddaren A. W. Öbergs Familjegrav	1931	Konstnärlig utformning
110-112	Ruth Åslund, Simon Sund	1941	Tidstypiska drag
131-133	Skräddarmästaren A. G. Forsberg familjegrav	1924	Tidstypiska drag

Kvarter 2

Gravnr	Inskription	Årtal	Urvalskriterium
2	Provisorn H. F. Essén	1881	Konstnärlig utformning/ Tidstypiska drag
3	K. E. Sundberg	1909	Tidstypiska drag
4	Smeden Per Westlunds hustru Anna Fahlén	1884	Gjutjärn
5	Rättaren Abraham Abrahamsson	1844	Gjutjärn
6	Erik Forsman Östanbyn	1910	Tidstypiska drag
7	P. G. Hällströms son från Sandviken Gustaf Bernhardt	1874	Gjutjärn
8	Hemmansegaren Z. Jonssons Hustru Brita Larsdotter från Östanbyn	1885	Gjutjärn
9	Bonden Isak Forssman Östanby	1910	Tidstypiska drag
10	Smeden L. E. Höglind	1879	Gjutjärn
030	Karin Ersdotter, Öferbyn	1912	Tidstypiska drag/ Konstnärlig utformning
031	Ingenjören Knut Olsson 1881 i Östanby – 1912 Stockholm	1912	Tidstypiska drag
032	Hemmansägaren Lars Wahlund Östanbyn	1912	Tidstypiska drag

Kvarter 3

Gravnr	Inskription	Årtal	Urvalskriterium
355-358	Hemmansägaren A. G. Anderssons familjegrav	1955	Tidstypiska drag
252	J.H. Bergsten	1880	Personhistoriskt intresse
301-303	Kyrkoherden U. W. Noreans	1896	Personhistoriskt intresse/ gjutjärnsstaket
312-314	Forsmarks familjegrav	1895	Personhistoriskt intresse

323-326	Kyrkovärden Hansson	1909	
347-350	J. Bogrens Stabäck	1910	Tidstypiska drag

Kvarter 4

Gravnr	Inskription	Årtal	Urvalskriterium
033-035	Bergsten	1949	Personhistoriskt intresse
036-037	Bonden Lars Larsson	1872	Tidstypiska drag
089-091	Lars Swensson	1902	Konstnärlig utformning
124-127	Baningenjören R. V. O. Karl Fredrik Höglund	1925	Konstnärlig utformning

Kvarter 5

Gravnr	Inskription	Årtal	Urvalskriterium
064	Anna Ädel	1960	Tidstypiska drag
065	Johanna Blom	1958	Tidstypiska drag
066	Erika Andersson	1953	Tidstypiska drag
067	Karl Karlsson	1949	Tidstypiska drag
068	Anna-Greta Pettersson	1948	Tidstypiska drag
069	Anna Etverk, Lembit Etverk	1945	Tidstypiska drag
070	Ferdinand Fors, Frida Fors	1945	Tidstypiska drag
075	C. Axel Gallon, Asta Gallon, H. L. Danielsson f. Gallon	1939	Personhistoriskt intresse
113-114	Smeden C. E. Söderströms familjegrav	1919	Tidstypiska drag
144-146	Margareta Rydberg	1883	Konstnärlig utformning

Kvarter 6

Gravnr	Inskription	Årtal	Urvalskriterium
036-038	Hemmansägaren H E Högfors familjegrav	1937	Tidstypiska drag
039-041	Emil Höögs familjegrav	1941	Tidstypiska drag
042-044	P Aug Högfors familjegrav	1942	Tidstypiska drag
045-046	Oscar Berglund familjegrav	1942	Tidstypiska drag
047-049	G Westrins familjegrav	1945	Tidstypiska drag
050-051	A G Persson familjegrav	1945	Tidstypiska drag
052-053	K A Eriksson familjegrav	1945	Tidstypiska drag
054-057	Aug Andersson familjegrav	1946	Tidstypiska drag
072-078	C. W. Carlsson Västangården Familjegrav	1930	Tidstypiska drag
100-101	Stenberg	1935	Konstnärlig utformning
148	Bonden Olof Jonssons Hustru Marta Andersdotter i Östanby	1879	Gjutjärn
124-126	Ingenjören Olof Westin Familjegrav	1883	Konstnärlig utformning

REFERENSER

Litteratur

- Ambrosiani, Sune & Wadsjö, Harald. 1919. *Kyrkogårdskonst*. Stockholm.
Boverket, Riksantikvarieämbetet & Svenska kyrkans kyrkogårdsdelegation.
1991. *Kyrkogårdens form och miljö*. Borås
Bucht, Eivor m.fl. 1992. *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Klippan.
Eliasson, Karl-Gustaf & Hoberg, Birgitta. 1989. *Underhåll av gravvårdar*.
Artikel i Kulturmiljövård nr 6 1989. Stockholm
Göteborgs kyrkliga samfällighet, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning & Göteborgs
Stadsmuseum. 1993. *Nya varvets kyrkogård*. Kulturhistorisk inventering av
Göteborgs kyrkogårdar, rapport 2. Göteborg.
Göteborgs kyrkliga samfällighet, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning & Göteborgs
Stadsmuseum. 1993. *Mariebergs kyrkogård*. Kulturhistorisk inventering av
Göteborgs kyrkogårdar, rapport 3. Göteborg.
Göteborgs kyrkliga samfällighet, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning & Göteborgs
Stadsmuseum. 1993. *Västra kyrkogården*. Kulturhistorisk inventering av
Göteborgs kyrkogårdar, rapport 4. Göteborg.
Karlsson, Ann Mari. 1989. *Kyrkorna i Sandvikens pastorat*. Katrineholm
Länsmuseet Gävleborg. 1998. *Ljusdals kyrkogård*. Kulturhistorisk inventering
samt riktlinjer för bevarande. Gävle
Pontén, Gottfrid, 1969. *Högbo och Sandvikens församlings historia 1869–1969*.
Stockholm
Wadsjö, Harald, 1930. *Gravkonst*, Lund.

Otryckta källor

- Svenska kyrkan, kyrkokansliet. 2002. *Kyrkoantikvarisk ersättning. Vård- och
underhållsplanering*. Information till församlingar och samfälligheter om vård
av kyrkliga kulturminnen. Uppsala.

Muntliga källor

- Elg, Arne, Sandvikens församling
Ohlsson, Ulla, Sandvikens församling
Eriksson, Elvert, Tidigare anställd på Sandvik

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Samtliga gravvårdar som finns upptagna på följande lista ska bevaras helt intakta. Vid eventuell förändring eller vid återgång till äldre utseende ska Läns museet kontaktas.

Kvarter: 1
Gravnr: 012
Tillkomstår: 1949
Urvalskriterium: Personhistoriskt intresse
Karaktäristik: Enkel grå och svart liggande sten med polerad text, ram och blomslinga, resten är matt.

Kvarter: 1
Gravnr: 014
Tillkomstår: 1949
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Enkel grå och svart liggande sten med polerad text och ram, resten är matt.

Kvarter: 1
Gravnr: 022
Tillkomstår: 1952
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Enkel liggande svart polerad sten med polerad och förhöjd text i försänkt opolerat band samt försänkta och opolerade band upptill och nedtill med blomsterdekorationer.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 1

Gravnr: 101-103

Tillkomstår: 1932

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Grå liggande sten med bokstäver, kors och ram polerat och förhöjt, annars matt.

Kvarter: 1

Gravnr: 107-109

Tillkomstår: 1931

Urvalskriterium: Konstnärlig utformning

Karaktäristik: Stående stor sten med oregelbunden form. Slåthuggen försänkt platta med solkors och inskription, resten av stenen ser obearbetad ut.

Kvarter: 1

Gravnr: 110-112

Tillkomstår: 1941

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Två fristående svarta gravstenar med ett fristående svart kors emellan. Framsidorna på samtliga stenar är blankpolerade och står på en matt stensockel.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 1

Gravnr: 131-133

Tillkomstår: 1924

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Stor stående svart sten som står på en stor sockel. Sidorna och baksidan är hamrade. Försänkt och förgylld text.

Kvarter: 2

Gravnr: 002

Tillkomstår: 1881

Urvalskriterium: Konstnärlig utformning/Tidstypiska drag

Karaktäristik: Liten stående kompakt sten i ljusgrå granit utformad som en rusticerad valvbåge. På framsidan nedsänkt textfält på blankslipad yta. Speciell utformning, eventuellt inspirerad av ruinromantiken.

Kvarter: 2

Gravnr: 003

Tillkomstår: 1909

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Svart stående polerad sten med försänkt text och dekoration i jugendmönster.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 2

Gravnr: 004

Tillkomstår: 1884

Urvalskriterium: Gjutjärn

Karaktäristik: Stående svart gjutjärnskors i eklektisk och nygotisk form som står på en sockel av röd granit. Förhöjd text i mitten.

Kvarter: 2

Gravnr: 005

Tillkomstår: 1844

Urvalskriterium: Gjutjärn

Karaktäristik: Enkelt svart gjutjärnskors med förhöjd text i mitten.

Kvarter: 2

Gravnr: 006

Tillkomstår: 1910

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Stående sten med delvis polerad framsida där text och dekorationer återfinns. Försänkt text med spår av förgyllning. Utförd i jugendstil.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 2
Gravnr: 007
Tillkomstår: 1874
Urvalskriterium: Gjutjärn
Karaktäristik: Svart gjutjärnskors med genombruten utsmyckning i eklektisk stil.

Kvarter: 2
Gravnr: 008
Tillkomstår: 1885
Urvalskriterium: Gjutjärn
Karaktäristik: Svart gjutjärnskors i nygotisk och eklektiskt form som står på granitsockel. I mitten förhöjd text.

Kvarter: 2
Gravnr: 009
Tillkomstår: 1910
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Grå och svart sten med delvis polerad framsida där den försänkta texten finns. Polerad dekoration på opolerad yta.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 2
Gravnr: 010
Tillkomstår: 1879
Urvalskriterium: Gjutjärn
Karaktäristik: Svart gjutjärnskors med genombrutna korsarmar. Dekorationer utförda i nygotisk stil. I mitten förhöjd text.

Kvarter: 2
Gravnr: 030
Tillkomstår: 1912
Urvalskriterium: Tidstypiska drag/Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Stående grå och svart sten med polerat textfält och dekoration. Försänkt text med spår av förgyllning.

Kvarter: 2
Gravnr: 031
Tillkomstår: 1912
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Hög stående svart polerad sten med jugendutsmückning stående på sockel. Försänkt och förgylld text.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 2
Gravnr: 032
Tillkomstår: 1912
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart stående polerad sten med spetsig topp. Råhuggna sidor och baksida. Försänkt och förgylld text.

Kvarter: 3
Gravnr: 252
Tillkomstår: 1880
Urvalskriterium: Personhistoriskt intresse
Karaktäristik: Stor stående råhuggen sten i röd granit. Inskriptionsplattan är slät med försänkt text. Stenen står på sockel av råhuggen sten och skarven är tätat, troligen med cement. Gravvården omgärdas av en svart gjutjärnskätting

Kvarter: 3
Gravnr: 301-303
Tillkomstår: 1873
Urvalskriterium: Personhistoriskt intresse/Gjutjärnstaket
Karaktäristik: Stor svart stående polerad sten med opolerad sockel i samma material. Förgyllt och försänkt kors och inskription. Gravvården omgärdas av ett svart gjutjärnsstaket med grind och ytan är grusad.

Kvarter: 3
Gravnr: 312-314
Tillkomstår: 1895
Urvalskriterium: Personhistoriskt intresse
Karaktäristik: Slåhuggen polerad svart sten med försänkt och förgylld text. Gravvården omgärdas av en häck.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 3
Gravnr: 323-326
Tillkomstår: 1909
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Hög stående svart och grå delvis polerad sten.

Kvarter: 3
Gravnr: 355-358
Tillkomstår: 1955
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stor bred stående grå sten med polerad överligger och text.

Kvarter: 3
Gravnr: 347-350
Tillkomstår: 1910
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Grå stående hög delvis polerad sten med ett dekorerat kors i jugendstil.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 4

Gravnr: 033-035

Tillkomstår: 1949

Urvalskriterium: Personhistoriskt intresse

Karaktäristik: Stor stående obearbetad sten med metallplatta i mitten för inskription.

Kvarter: 4

Gravnr: 036-038

Tillkomstår: 1872

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Stor stående relativt tunn sten med rundad överdel. Stenen är av röd kalksten och detta är kyrkogårdens äldsta bevarade stenvård.

Kvarter: 4

Gravnr: 089-091

Tillkomstår: 1902

Urvalskriterium: Konstnärlig utformning

Karaktäristik: Gjuten kors i cement med inskription på oval metallplatta. Vid botten av korset finns en lagning och troligtvis har det vid något tillfälle varit av.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 4

Gravnr: 124-127

Tillkomstår: 1925

Urvalskriterium: Konstnärlig utformning

Karaktäristik: Hög stående ljusgrå sten med blomster- och bladmönster i överkant som står på en sockel med avfasade kanter. Stenen har pilasterliknande utformning läns sidorna. Ovanför den försänkta och rödmålade texten finns en kopparplatta med relief av en sörjande kvinna. Reliefen är märkt C.M. Geiling 08.

Kvarter: 5

Gravnr: 064

Tillkomstår: 1960

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Enkel stående rektangulär delvis polerad svart sten i stilrent utförande.

Kvarter: 5

Gravnr: 065

Tillkomstår: 1958

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Enkel stående delvis polerad svart sten med rundad överkant i stilrent utförande.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 5
Gravnr: 066
Tillkomstår: 1953
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Enkel stående till stor del polerad svart sten i stilrent utförande. Stenen är något bredare än den är hög. Som dekoration finns en blomsterslinga försänkt på ena sidan.

Kvarter: 5
Gravnr: 067
Tillkomstår: 1949
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Enkel stående till stor del polerad svart sten i stilrent utförande med spetsig topp.

Kvarter: 5
Gravnr: 068
Tillkomstår: 1948
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Enkel stående till stor del polerad svart sten i stilrent utförande med spetsig topp. Som dekoration finns en oljelampa, vilken symboliserar vaksamhet och evighet.

Kvarter: 5
Gravnr: 069
Tillkomstår: 1945
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Enkel stående rektangulär delvis polerad svart sten i stilrent utförande med liten stenram runt gravvården.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 5
Gravnr: 070
Tillkomstår: 1945
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Enkel stående rektangulär till stor del polerad svart sten i stilrent utförande.

Kvarter: 5
Gravnr: 075
Tillkomstår: 1939
Urvalskriterium: Personhistoriskt intresse
Karaktäristik: Stor bred delvis polerad svart sten i enkel form. Asta och Axel Gallon var med och grundlade mjölkföreningen Ceres 1907 och byggde upp mjölkiosker runt om i Sandviken . På 1930-talet uppgick Ceres i Sandvikens konsum.

Kvarter: 5
Gravnr: 113-114
Tillkomstår: 1919
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående sten med rundad överkant. Förgylld text och en duva med en kvist som dekoration.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Kvarter: 5
Gravnr: 144-146
Tillkomstår: 1883
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Stående hög sten med rundad överkant men lite oregelbunden i formen. Dekorerad med formen av en kruka frampolerad. På krukans återfinns texten och ur krukans slingrar sig blomsterdekorationer som också är utförda genom att vara polerade mot den opolerade bakgrunden.

Kvarter: 6
Gravnr: 036-038
Tillkomstår: 1937
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart stående till stor del polerad sten med inspiration från både modern funktionalism och antikens klassicism.

Kvarter: 6
Gravnr: 039-041
Tillkomstår: 1941
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart stående till stor del polerad bred sten med inspiration från både modern funktionalism och antikens klassicism.

Kvarter: 6
Gravnr: 042-044
Tillkomstår: 1942
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart stående till stor del polerad bred sten med inspiration från både modern funktionalism, art-deco och antikens klassicism.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 6
Gravnr: 045-046
Tillkomstår: 1942
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart stående till stor del polerad bred sten med inspiration från både modern funktionalism och antikens klassicism.

Kvarter: 6
Gravnr: 047-049
Tillkomstår: 1945
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart stående till stor del polerad bred sten med inspiration från både modern funktionalism och antikens klassicism.

Kvarter: 6
Gravnr: 050-051
Tillkomstår: 1945
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart stående till stor del polerad bred sten med inspiration från både modern funktionalism och antikens klassicism.

Kvarter: 6
Gravnr: 052-053
Tillkomstår: 1945
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart stående till stor del polerad bred sten med inspiration från både modern funktionalism och antikens klassicism.

Kvarter: 6
Gravnr: 054-057
Tillkomstår: 1946
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart stående till stor del polerad bred sten med inspiration från både modern funktionalism och antikens klassicism.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 6
Gravnr: 072-078
Tillkomstår: 1930
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående bred delvis polerad sten, klassiskt inspirerad med kolonner på varje sida och en profilerad överliggerare.

Kvarter: 6
Gravnr: 100-101
Tillkomstår: 1935
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Stående sten med en sirligt kors inristat i stenen och text i bottenkant. Mycket välarbetad sten.

Kvarter: 6
Gravnr: 124-126
Tillkomstår: 1883
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Stor stående sten utformad som ett keltiskt kors.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HÖGBO KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Kvarter: 6

Gravnr: 149-152

Tillkomstår: 1879

Urvalskriterium: Gjutjärn

Karaktäristik: Stående gjutjärnskors med dekorationer och förhöjd text i mitten. Korset är det enda gjutjärnskorset som står på ursprunglig plats

Södra Strandgatan 20, Box 746, 801 28 Gävle
Tfn 026-65 56 00 www.lansmuseetgavleborg.se